

EMMANUEL MOUNIER

ANGAŽIRANA VJERA, ZAGREB, KRŠĆANSKA SADAŠNJOST, 1971.

Personalistički pokret dobio je od Emmanuela Mouniera impuls u smislu da se u njega unese akcija jer je apstinencija iluzija i jer je potreban poziv na angažiranje. Mounier je sav u dijalogu, neumoran i borben, ali to je uvijek bio dijalog s konkretnim situacijama, događajima, ljudima i idejama. Kao angažiran mislilac Mounier je uvijek u svojim programatskim radovima naznačavo dijaloški karakter. Pod režimom Vichyja u znak protesta protiv nasilja štrajka glađu u zatvoru i tako manifestira svoju praktičnu angažiranost.

Mounier je nailazio na nerazumijevanje u vlastitoj kršćanskoj sredini, čak i osudu. Katolici integristi su mu prigovarali da balansira između ljevice i desnice, da nastoji uskladiti kršćanstvo i komunističku revoluciju, dva kontradiktorna elementa, da svojim personalističkim pokretom priprema puteve socijalističkoj revoluciji. Kršćanski fideist nije bio oduševljen Mounierovim mislima i djelom te njegovim personalizmom, jer je njemu dovoljna njegova vjera. Tako se Mounier morao sukobiti s pretjeranim tradicionalizmom u crkvi. Francuski marksisti i komunisti, na čelu s Rogerom Garaudyjem shvaćali su personalistički pokret kontrarevolucionarnim strojem. Taj otpor personalističkom pokretu bio je motiviran i negativnim stavom Mouniera prema »prvoj zemlji socijalizma«, kako je on rado nazivao SSSR, za moskovskih procesa 1938. godine. Mounier je 1948. g. zauzeo pozitivan stav prema Jugoslaviji a to je bio povod moskovskoj »Pravdi« da napadne personalizam. Mounier je imao namjeru doći u Jugoslaviju i na samom mjestu upoznati njezin put, ali ga je smrt u tome spriječila.

Shvativši dijalog kao univerzalni ekumenizam Mounier otvara nove horizonte svim idejama, ali ipak uz stanovitu ogradu, koja je uvjetovana društvenim i političkim okvirima tadašnjeg vremena. Možemo slobodno reći da je on postao prorok dijaloga, da je uočio njegovu korisnost i nužnost, ali da je za njegovo vrijeme razumljivo, pokazivao skepsu prema nekim elementima dijaloga. U dijalogu je insistirao na dobroj volji koja će poštovati misao drugog, ali ne u smislu da je integriran u vlastitu misao nego da to bude prigoda da svatko preispita svoje pozicije i tako participira u mislima drugog. Mada je imao negativno mišljenje o komunizmu ipak je pripremao teren dijalogu marksista i kršćana.

Komunitarni personalizam, kao racionalna filozofija i praksa, ponuđen je svakom čovjeku, ateistu i teistu, da izvan religioznog osvijesti i osmisli svoj angažman i da ujedini sve ljude u zajedničkoj akciji. Neki su ga odbijali kao filozofa jer nije sistematski razradio svoju filozofiju, ali prema tome nije filozof ni Marx.

Ovaj izbor tekstova govori o čovjeku kršćaninu koji se ne suprotstavlja svijetu oko sebe nego smisao svoga djelovanja i življenja nalazi u svijetu koji ga okružuje i kojeg je dio. Njega ne zanima ono čemu je totalno kršćanstvo dalo unaprijed odgovor, jer toga ne može biti. On traži odgovor koji se nameće današnjem kršćaninu, ne onaj uvijek važeći. Ipak u toj niti glavno je pronaći odgovor na pitanje »što smo kad nam više ništa ne ostane«.

Bit njegove personalističke filozofije i osobnog angažmana je da čovjek bude ono što jest: osoba, ne nečiji instrument, ne nekome sredstvo nego samosvojna i samosvjesna individua. Polazna točka kršćaninova angažmana može se sažeti u ovome: »prihvatanje realnog je postupak svakog stvaralačkog života«, ne idealni svijet, zamišljen i prije određen nego onakav kakav on jest. Ta realnost ima u prvom planu »probleme čovjeka kojega je zagušio stroj«, a on je po prirodi »društveno biće, stvoreno za prijateljstvo«.

Prema Mounieru materijalizam je pokušaj da se čovjek odrekne »poslanja duhovnog bića«. Tu se bez sumnje poistovjećuje vulgarni materijalizam s materijalizmom u marksističkoj koncepciji. Tome materijalizmu Mounier suprotstavlja kršćanstvo koje je »sklopilo prijateljstvo između čovjeka i prirode«. Ali koncept prirode i čovjeka u Mouniera je pavlovski homo duplex i eremitski odium naturae u svojoj dubokoj biti, iako nasuprot tradiciji reaffirmira u krilu kršćanstva prirodu i tako biva temeljem za danas veoma privlačnu »teologiju zemaljskih radosti«. Redoviti put Bogu, osim izvanrednih karizmi, prolazi »kroz ogledalo prirode i kroz ljubav prema bližnjemu« i zato su nezamislivi »svi pesimisti tijela počevši od Platona do onog rasprostranjenog jansenizma«. Prvotna kršćanska antropologija, zacijelo stvorena na gnosističkoj inspiraciji, drugačije je koncipirala tijelo čovjeka. Dualistički put presudio je tijelu lijevu stranu, zlo i propast. Za Mouniera takva pozicija nije utemeljena i on »uzdiže materiju iz omalovažavanja« i smatra »materiju oruđem čovjeka«. Mounieru »životna veza humanističke akcije nije subjektivni čovjek ni materija, nego ljudska veza čovjeka s materijom, gospodarenje što ga čovjek vrši nad materijom, kao i nad samim sobom«. S toga stajališta Mounier poručuje kršćanima »treba tek početi izgrađivati teologiju moderne znanosti, moderne tehnike i modernog rada« jer i »mistika traži mehaniku« kako reče Bergson.

Mounierov personalizam je filozofski i politički fundiran. »Počinjem bivati sobom tek kada primijetim unutarnji pritisak, zatim uoči mračelo jedinstva, kad se počinjem posjedovati te djelovati kao ja. Upotpunjujem se kao osoba tek kad se predajem vrijednostima koje me uzdižu iznad mene«. Stjecište neosobnih individualnosti je »mi«, a ono postaje komunitarno »mi« tek onda kada svaki član otkriva svakog čovjeka kao osobu i počinje ga tretirati kao osobu. Ovo »mi« se oblikuje i prihvaća postupno. To proizlazi iz postulata i činjenice da »ljudska osoba nije apsolut« s obzirom na Boga, ali jest apsolut s obzirom na svaku drugu materijalnu ili društvenu stvarnost. Osoba je nešto samosvojno i samosvjesno, ne dio jedne cjeline: obitelji, klase, države, nacije, čovječanstva. Nitko se ne može opravdano njom ko-

ristiti kao sredstvom. Osoba je slobodna i tu slobodu se mora poštovati. Stoga je prvi čin čovjeka smanjivanje svijeta bezličnoga, neosobnoga u korist čovjeka kao osobe. Primjeri depersonalizacije su brojni. Kada ženu svodimo na kućansku funkciju ili erotsku ili na funkciju materinstva, a zanemarujemo njezinu osobnost. Isto tako kada radnike smatramo dijelom oruđa, a njihove obiteljske obaveze kao nepotrebno rasipanje. Uvijek griješimo protiv čovjeka, jer ga svodimo na predmet ili oruđe.

Kršćanin mora biti otvoren prema svijetu i drugim ljudima. Međutim, tada mu prijete opasnost nesporazuma i neshvaćanja, koje se često označuje kao klerikalizam, a Mounier luči nekoliko njegovih aspekata. »Ako se pod klerikalizmom podrazumijeva neposredno miješanje duhovnih vlasti u svjetovne vlade, često se duhovne raspoređuju na stranačke sukobe, i iskorištavanje religije od strane njenih službenika ili vjernika za vremenite ciljeve moći ili za interese društvenih kategorija koje bi svoju sudbinu htjele poistovjetiti sa sudbinom religije. Tada se kršćanin, točnije rečeno: katolik, ako je vjeran svojoj doktrinalnoj tradiciji, prvi u tom smislu odlučno suprotstavlja klerikalizmu.

Time nije sve rečeno. Postoji jedan klerikalizam koji je manje vidljiv nego prethodni, njegovi oblici su mnogostruki, ali se svi oni svode na neku vrst nepodnošljiva duhovnog imperijalizma: dovoljno je podsjetiti na oholu nadutost nekih »dobronamjernika« a na njihov način kako apsolut podešavaju svojoj uskoj duši sažaljenja odmjerauju slabost prosuđuju namjere, čeprkaju po dušama i istini sve zbog straha od duša i od istine. Kršćani oko »Esprita« rade na očišćenju od tih žalosnih navika; ulijevajući time povjerenje najosjetljivijima među onima koji ne vjeruju, znaju kako u istima pridonose snazi kršćanstva.

Kad govore o kršćanskom svijetu, naši kršćanski suradnici ne podrazumijevaju novo kršćansko društvo nekog kršćanskog diktatora ili neke političke većine kršćana koja bi nametala takozvanu kršćansku politiku sredstvima koja se ni po čemu ne razlikuju od uobičajenih političkih sredstava. Ma kakva društvena snaga imala političku vlast, mi shvaćamo moderno društvo kao pluralističko društvo koje daje svakoj duhovnoj obitelji njezin vlastiti status na bazi pravne jednakosti.

Čini nam se da bi te garancije trebale biti dovoljne da uliju povjerenje ne-nevjericima koji surađuju u pokretu kao što je naš. Samo njihova prisutnost u »Espritu« povratno svjedoči o tome da ti ne-vjernici odbijaju ne samo sektaški antiklerikalizam nego i ograničeni racionalizam, te ako se i ustežu od suda o misteriju čovjeka, oni ga ni u kojem slučaju ne zatvaraju u neki bezizlazni pozitivizam.«

Tako Mounier prihvaća stanovitu formu klerikalizma, naime kao akciju za angažman kršćanina u ovom svijetu sub specie aeternitatis. To je za njeega neodvojivo i tu nema razlike između političkog i vječnog, između privatnog i javnog.

»Kršćanin je sposoban kao i svaki drugi raditi pozitivan posao a da pri tom ne izda ni svoju vjeru ni znanstveno poštenje« i u tom smislu je moguća suradnja kršćanina s ostalim ljudima. Sadržaj te suradnje možemo sažeti u nekoliko točaka prema Mounieru: a) uspostavljanje zajedničkih elemenata paralelnih filozofija, a personalistička filozofija može služiti kao teoretska i praktička veza u ovoj zajedničkoj akciji; b) kritika aparata uspostavljenog nereda, kritika kapitalizma ili etatizma; c) razlučivanje bitnih povije-

snih realiteta epohe, kao što je činjenica da proletarijat postaje društvenom većinom; d) traženje rješenja i e) taktički problemi ostvarivanja zajedničkih zadataka.

Ipak ta suradnja ima svoje granice, koje Mounier jasno ocrtava. Kršćanin ne može surađivati s bilo kojim nevjernikom, a unutar mogućih suradnji on čuva stanovitu temeljnu neovisnost, jer sve mora mjeriti prema kršćanskim vrednotama. Njegove vremenite suradnje nikad za sobom ne povlače umanjivanje ili brisanje vlastitih vrednota i otuđivanje svoje vjere.

Mounier napada imperijalizam države-nacije i kolonijalizam, iako smatra da kolonizacija u nekim oblicima ne bi bila neopravdana jer »na povlaštenima je narodima poslanje da pruže bratsku pomoć i zaštitu«. Time se Mounier pridružuje tradicionalnoj tezi kršćanstva o stanovitoj vrsti ograničenoga suvereniteta, koja je nekoć opravdavala španjolska osvajanja i kršćanske misije.

Za Mouniera u komunizmu je opasno križanje korijenitih zabluda s djelomično ispravnim i plemenitim pogledima. Komunizmu treba oduzeti oružje i to borbom. Mirna koegzistencija različitih režima ne može se gajiti tamo gdje režimi negiraju temeljne datosti čovjeka, a to važi i za komunističke zemlje. Komunizam ima doista svoju tajnu, središnju snagu koja osvaja ljude, ali i dijaboličke elemente. Komunizam nosi u sebi antikristovske elemente ali i jedan dio kraljevstva božjeg. »Komunisti i Židovi su danas dva slijepa nosioca otkupljenja«, prema mišljenju Mouniera, zbog svog kritičkog odnosa spram stvarnosti. Kršćanstvo i komunizam su nespojivi zbog kontradiktornog stajališta spram transcendencije.

Kršćanin, htio to ili ne, ima dužnost angažiranja, koju ne smije izbjegavati zbog opasnosti. Ravnodušnost prema svijetu je sablazan. Povijest se ostvaruje stalno »djelom« vjernika uz »djela nevjernika«, ali uz presudni udio kršćana. »Kršćanin se nalazi među ljudima u posebnom položaju. Kao građanin dvaju gradova, jednog prirodnog, drugog natprirodnog, zemaljskog i božjeg«. Na taj način Mounier ističe neku uzvišenu posebnost kršćanina zbog čega je on izabranik i čini elitu. Kršćanska angažiranost je u sadašnjem trenutku jedna od njegovih bitnih odrednica. Misliti da je religija privatna stvar je bezrazložno i neodrživo. Crkva ne može biti nezainteresirana prema svjetovnim poslovima, a kršćani su dužni vršiti pomoć i kontrolu javnog katoličkog mnijenja.

Političko je za kršćanina podređeno moralnom, metafizičkom i nadnaravnom. Moguć je samo paralelni preporod čovjeka ljudski i kršćanski preporod. Kršćanin mora biti u žiži događaja i prosuđivanja, ali uvijek je dužan misliti i živjeti kršćanski. Pitanje je s kojim sredstvima mora se ostvariti autentična kršćanska politika. Ako to bude konfesionalna politička partija, onda se time skreće pažnja na sociološku projekciju religije, koja je njezina stalna nutarnja prijetnja. Htjeti ujediniti sve kršćane ili barem sve katolike na političkom planu znak je nemoći. Ne tražiti političke organizacije, nego političko angažiranje iz kršćanskih pobuda treba da bude moć to kršćanskog političkog angažiranja. Iz toga kuta formula »religija je privatna stvar« je čudno paradoksalna individualistička vizija religioznog života. Ali katoličanstvo nije vezano uz određenu politiku, uz određenu klasu nego se bori za socijalnu pravdu i veće poštovanje čovjeka.

To su temeljne Mounierove misli, koje proizlaze iz ove knjige. Mounier je znao veoma kritički ocijeniti poteze vatikanske politike. Tako je kritizirao

Papu Pia XII što nije godine 1939. osudio početak Hitlerove invazije u Evropi. On izričito veli da je vatikanska politika daleka, nepoznata, ali nije osjetio potrebu da protestira zbog njezine tajnovitosti, nedokučivosti običnom vjerniku i što on osobno ne sudjeluje u njezinom kreiranju.

Iako je smatrao da »komunizam (1949. g.) predstavlja zasad na planu snagâ jedinu ozbiljnu prijetnju kapitalističkom neredu« i podržavao nacionalnu suradnju s komunistima u vrijeme II svjetskog rata Mounier je suradnju kršćana i marksista stavljao pod veliki upitnik. Prema njemu komunizam totalizira i osovljuje ljudski problem na političko-ekonomsku povijest kao kružnicu oko njenog središta. Time Mounier pojednostavljuje marksizam i svodi ga na jednu dimenziju. Kad se govori o dijalogu Mounier upozorava da je nemoguće hotimice raspoloviti angažman kršćanina tako da komunistima ostanu problemi zemlje i tu se onda s njima može surađivati, a da kršćanin svojom vjerom uređuje probleme neba i tu nema suradnje.